ТАРБИЯ-ЮКСАК МАЪНАВИЯТ БЕШИГИ

Улфат Маҳкамов
Чирчиқ давлат педагогика институти профессори, педагогика фанлари доктори

Дилафруз Исмоилова
Чирчиқ давлат педагогика институти ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада узлуксиз таълим жараёнида ўқувчи ёшларни тарбиялаш методикаси, улар маънавиятини ривожлантиришда ўқитувчи, ота-оналар ва кенг жамоатчиликнинг ўзига хос хусусиятлари илмий педагогик жиҳатдан асосланган.

Калит сўзлар: Узлуксиз таълим,тарбия, ўқитувчи,маънавият, ўқувчи-ёшлар, ота-она, мактаб, оила, синф раҳбари, илм,метод, ахлоқ.

EDUCATION IS THE CRADLE OF HIGH SPIRITUALITY

Ulfat Mahkamov
Doctor of Pedagogical Sciences, Chirchik State Pedagogical Institute

Dilafruz Ismoilova
Teacher of Chirchik State Pedagogical Institute

ABSTRACT

This article is scientifically and pedagogically based on the methodology of teaching students in the process of lifelong education, the importance of developing their spirituality and the specific characteristics of teachers, parents and the general public in this process.

Keywords: lifelong education, upbringing, spirituality, students, parents, school, family, class teacher, student, science, method, ethics, national values.

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 30 сентябрда “ Устоз ва мураббийлар куни”да сўзланган нутқида “Халқимиз ҳамиша устозларни эъзозлаб, уларнинг ҳурмат-иззатини жойига қўйиб келган. **“Устоз ота каби улуғ”** деган ҳикматли нақл ҳам бежиз айтилмаган. Энди

ана шу сўзларни қоғозда эмас, амалда қарор топтирадиган, ўқитувчи-муаллимнинг қадр-қимматини жойига қўядиган пайт келди”деб таъкидлаш билан бирга уларнинг машаққатли ва масъулиятли меҳнати масалаларига алоҳида эътибор қаратди. Ушбу қўйилган масалалар узлуксиз таълим жараёнларини, ота-оналар билан хамкорлик ишларини юқори даражада бўлишини талаб этади.

Дархақиқат, бугунги тез ўзгараётган замонда, барча ўқитувчилар синф раҳбарлари, ота-оналарнинг тарбияга оид билим ва малакасини мунтазам ошириб бориш долзарб муаммолардан хисобланади. Чунки, юртбошимиз

таъкидлаганидек “Мактаб – фақатгина таълим берадиган маскан эмас, барчамиз учун юксак маънавият бешигига, фарзандларимизни болаликдан бошлаб касбга ўргатувчи даргоҳга айланиши зарур.” Демак узлуксиз таълим тизимида ўқитувчиларнинг илм-фан соҳасида фаол ишлаш, ёшлар тарбиясига оид лойиҳаларда иштирок этиш, илмий-методик дастурлар яратиш кабилар ўқувчи – ёшларнинг интеллектуал ва маънавий салоҳияти, куч-қудрати ва олижаноб фазилатлари улуғ ва эзгу мақсадларни амалга оширишга хизмат қилади.

Шу жиҳатдан хам ёшлигиданоқ болаларда “Ақл ва фикр тарбиясини яхшилаш учун унинг фикрлаши, заковати, хотираси ва қобилиятини такомиллаштиришга ёрдам берувчи машғулотлар ўтказиш, турли ибратли эртак ва ҳикоялар сўзлаб берилади, зарур билим ва маълумотлар бериш муҳим ҳисобланади. Одатда, болалар кичик ёшда ҳар бир кўрган нарсаси ҳақида сўрайдиган, уларни текширтириб, синаб кўрадиган, тинимсиз саволлар берадиган бўлади. Бундай пайтда уларнинг саволларига эринмай, ҳафсала билан, тушунарли, содда қилиб жавоб қайтариш ва тарбиялаш зарур.” (4, 61) “Педагогика фанидан изоҳли луғат” китобида “Тарбия –инсон шахси маънавий қиёфасини шакллантиришга қаратилган саъи – ҳаракатлар тизимидир” деб таъкидланади. (5, 449)

Чунки, тарбия - ёш авлодни ҳар тамонлама вояга етказиш, унда ижтимоий онг ва хулқ-атворни таркиб топтиришга йўналтирилган фаолият бўлиб, шахсни ақлий, жисмоний, аҳлоқий, маънавий ва эстетик сифатларини шакллантиришни назарда тутади.

Тарбия оила, мактаб, болалар ва ёшлар ташкилотларида олиб бориладиган жараёнлар асосида ўқувчи онги ва билими даражасини шакллантиради.

Тарбия жараёнини амалга оширишда ўқитувчи, ота-она ва жамоа билан ҳамкорликда бошқариш кабилар унинг таркибий қисмлари ҳисобланади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Тарбиявий ишларни ташкил қилиш ва унинг самарадорлигини ошириш кўп жиҳатдан ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ўзаро муносабатлари ҳамда ижодий фаолиятининг ташкил этилишига ҳам боғликдир. Бунда ўқитувчилар ўқувчиларга кундалик ҳаётий воқеалар, жамоадаги тартиб-қоида ва хулқ-атвор масалаларининг аниқлиги ва таъсирчанлиги жараёнини лойиҳалаштириш, шакл, метод, шарт-шароитларни олдиндан аниқлаб қўйилган мақсадга мувофиқлаштириш, уларнинг руҳий ҳолатлари, мулоқот ва муносабатлари, маънавий шарт-шароитларнинг яратилиши, тарбиявий тадбирларнинг ахлоқий талабларга жавоб беришида, уларнинг фаоллиги ихтиёрийлиги, ташкилотчилиги ва ижодкорлигига аҳамият берилади.

Тарбиявий ишлар мазмунида соғлом ҳаёт, соғлом турмуш тарзи, соғлом эътиқод, баркамоллик, миллий қадриятларга садоқат, жамиятдаги тинчлик, хотиржамликни сақлашга онгли муносабатда бўлиш, тинч ва фаровон ҳаёт яратиш, ижтимоий маънавиятни юксалтиришга интилиш кабилар асосий ўринни эгаллайди.

Тарбия уч нарсага эҳтиёж сезади: истеъдод, илм ва машққат. Шу маънода ўқитувчилар, синф раҳбарлари тарбиявий ишлар жараёнида инсон шахсини олий қадрият деб билиш, ҳар бир бола, ўсмир ва ёшларнинг ўзига хослигини ҳурмат қилишда миллий урф-одатлар, анъана ва миллий меросга асосланиш ва ушбу жараёнда уларнинг фаол иштирок этишини ташкил қилиш ва ривожлантириш муҳимдир.

Ушбу жараёнда синф раҳбари ўқувчиларнинг тарбияланганлик даражасини ўрганиш, унга тарбиявий таъсир кўрсатиш маҳоратига эга бўлиш, тарбиявий ишлар ва тадбирлар учун зарур бўлган методларни танлаш, кўзланган мақсадга эришишда ота – оналар билан ҳамкорлик қилиш тажрибаларни таҳлил қилиш ва улардан ўз фаолиятида ижодий фойдаланиш кабилар тарбиявий ишлар самарадорлигини оширади.

Шу жиҳатдан ҳам узлуксиз таълим тизимида:

- тарбиянинг бир мақсадга қаратилганлиги;
- тарбиянинг ҳаёт ва меҳнат билан, янги Ўзбекистоннинг гуллаб-яшнаши йўлида қилинаётган ишлар билан боғлаш;
- шахсни жамоада, жамоа орқали тарбиялаш;
- тарбияда бола шахсини ҳурмат қилиш ва унга талабчанлик бўлиш;
- тарбиявий ишларнинг изчиллиги, мунтазамлилиги ҳамда бирлигига эришиш;
- тарбияда ўқувчи ёшларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш;

- тарбиявий ишларни амалга оширишда ўқувчи билим, кўникма, малакаларни ривожлантириш, уларни ҳар томонлама маънаваий-ахлоқий жиҳатдан интелектуал салоҳиятли қилиб тарбиялаш;
- тарбиявий таъсир кўрсатишда зарур бўлган методларни қўллай олиш;
- замонавий педагогик ва ахборот-коммуникацион технологияларидан фойдаланилади.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, тарбиявий ишлар методикаси ўқитувчининг педагогик маҳоратига боғлиқдир. Методика (юнонча-metodika) бирор ишни бажариш, амалга ошириш, ўқитиш, тарбиялаш усуллари ва воситалари мажмуасидир.

Тарбиявий ишлар методлари эса ўқувчиларга таъсир кўрсатиш усуллари, воситаларини педагогик жихатдан мақсадга мувофиқ ташкил этиш йўлларидир.

Методлар узлуксиз таълим тизимида тарбия ишларини тўғри ташкил этишда муҳим восита бўлиб, унинг самараси ўқувчи – ёшлар шахсининг ҳар тамонлама камол топишида таъсир кўрсатади. Тарбия методлари воситасида жамият тамонидан таълим муассасалари олдига ҳар томонлама баркамол, эркин, ижодкор, ташкилотчи, мустақил фикр эгаси бўлган шахсни тарбиялаш вазифасини амалга оширади ва уларнинг ривожланганлик даражасини такомиллаштиради. Ушбу жараёнда ўқувчининг ижтимоий онгни шакллантириш ва мехнат фаолиятига тайёрлаш, рагбатлантириш методлари уларнинг ҳаёт, аҳлоқ, меҳнат қилиш муносабатлари тўғрисида қоида ва меъёрларини ҳосил қилиш кабилар шахснинг эътиқоди ва ишончига айланиб боради.

Тарбиявий ишлар жараёнида суҳбат, тушунтириш, маъруза, баҳс, намуна кўрсатиш, ўргатиш, қайта тарбиялаш, машқ қилиш, соғлом муҳит яратиш, мақташ, мукофотлаш кабилар ўқувчи ҳаётида муҳим аҳамият касб этади. Ёш авлоднинг, умуман ёшларининг тарбияси билан етарлича шуғулланмаган мамлакат турғунликка ва оқибатда инқирозга юз тутади. Бунинг олдини олиш узлуксиз таълим тизимида тарбиявий ишларни оқилона амалга оширишдир.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки тарбия оиладани бошланади, яъни “Қуш уясида кўрганини қилади” деган ҳалқ мақоли мавжуд. Оила – кичик давлат эканлигини болаларга ёшлигидан тушунтириш уларнинг ахлоқли-одобли бўлиб вояга етишда буюк алломаларнинг ота-она ва фарзандлар ҳақидаги фикрлари ва уларнинг тарбиявий аҳамиятини мактабда, оилада ва жамоада ўрганиш уларнинг

талаб-эхтиёжлари ва қадриятларини шаклланишида дастури амал бўлиб ҳизмат қилади.

Фарзандларнинг ота-она олдидаги бурчи ва вазифалари уларни қобил, инсонпарвар, камтарин бўлиб ўсишида илм ва ҳунар ўрганиши, юриш-туриш маданияти, уйда, жамоат жаойларида ўзини тутиш, кийиниш маданияти, меҳмон ва мезбон бўлиш, дам олиш қоидалари, беморларни йўқлаш ва таъзия удумлари, оилавий саналар ва ҳадиялар, ўзбек миллатига хос бўлган миллий қадриятларни ривожлантиради.

Фарзандлар оила муҳитида ота-оналарнинг билимларини узлуксиз эгаллаш, уни қуршаб турган ҳаётнинг барча томонлари ва жабҳалари бўйича ўз дунёқарашига эга бўлиш, уларнинг индивидуал қобилиятини ривожлантириш, атрофдагиларга нисбатан масъулият ҳиссини камол топтириш кабилар шахснинг ижодий қобилиятларини, унинг ғайрат ва ташаббускорлигини оширишга имкон яратади. Бу ўринда синф раҳбари ота – оналар билан боланинг зеҳнини ўстириш уларда меҳнатга чанқоқлик ҳиссини уйғотиш, ҳаётда эътиборли ва бахтиёр бўлишига шарт шароитлар яратади. Узлуксиз таълим тизимида ўқувчини яхши хатти-ҳаракатларга мажбур этишгина эмас, балки уларда меҳнатга кўникма ва меҳрни кучайтириш, ҳаётда ўзига лойиқ иш топа билиш имкониятини яратиш учун оилавий шарт-шароитларда унинг муқаддас бурчи ҳисобланади. Демак, ота –оналар ўз фарзандларида яхши фазилатларни ўстирса, улар келажакда маънавий бой, жисмоний баркамол бўлишнинг асосини ташкил этади. Шундай экан, ўқитувчининг бош вазифаси бола руҳида адолат ва эзгуликни шакллантириш, ҳаётнинг раҳмсиз зарбаларидан омон сақлаш ва ривожлантиришга кўмаклашишдан иборат. Ўқитувчилар ва ота – оналар билан биргаликда бугунги мураккаб глобаллашув даврида ўқувчи ёшларда миллий ғоя ва мафкуравий иммунитетни кучайтириш, уларни турли зарарли ғоя ва таҳдидлардан асраш, уларни ўз мустақил фикрига эга, иродали, фидойи ва ватанпарвар инсонлар

Албатта, ушбу жараёнида миллий тарбия асосларини ўрганиш ўқувчиларда фахр, ғурур ва ориятни шакллантириш, бугунги мустақил, эркин ҳаётимизнинг қадрига етиш, ватандошларимизга меҳрибон бўлиш, бева-бечораларга ёрдам бериш аҳил, тотув ва қудратли халқ бўлиш, туйғусини ривожлантиришда муҳим ўрин тутади. Шу жиҳатдан ҳам ўқитувчи тарбия жараёнида ўқувчи-ёшларда маъсулият, тежамкорлик, иқтисод, маънавиятни шакллантириш асосида уларда фаоллик, барчага ўрнак ва намуна туйғуларни ривожлантириш муҳим. Чунки, тарбия халқимиз ҳаётидаги миллий ва умуминсоний ғоялар асосида ўсиб келаётган ёш авлоднинг интеллектуал

салоҳиятини ошириш, улар қалбида юксак ахлоқий фазилатларни, маънавий-маърифий билим доирасини кенгайтиришда муҳим ўрин тутади. Шу жиҳатдан узлуксиз таълим тизимида “Миллий тарбия асослари”, “Тарбия миллат маданияти”, “Китоб билим манбаи”, “Билимли ёшлар – келажак бунёдкори”, каби тарбиявий тадбирларни амалга ошириш ўқувчиларда дунёвий, диний билимлари ривожлантиради.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, ҳар бир инсон қандай мутахасис бўлишдан қаттий назар унинг ҳаётдаги ютуқлари, касбидан эъзоз топганлиги, бевосита устозлари, ўқитувчиларнинг берган тарбияси ўгитларининг маъно-мазмуни ва олижаноблиги билан белгиланади. Чунки тарбия халқнинг дарди, армони, қадимий ва бетакрор маънавиятини ифода этади. Айниқса, бугунги мураккаб замонда ёшлар қалбига йўл топиш, уларни эзгу мақсадлар йўлида илҳомлантиришга даъват этади. Демак тарбия ёшларни, маънавият ва маърифатга бўлган мехру ихлосини оширибгина қолмай, уларнинг эътиқодини ҳам мустаҳкамлашга хизмат қилади.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасининг 29 йиллиги байрамида Президент Шавкат Миромонович Мирзиёевнинг сўзлаган нутқи. Халқ сўзи 2020 йил 1 сентябрь.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 30 сентябрда “Ўқитувчи ва мураббийлар куни” тантанали маросимдаги нутқи.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 6 июлдаги “Умумий ўрта таълим муассасаларида “Тарбия” фанини босқичма – босқич амалга жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида” 422-сонли Қарори.
4. Алимов У Оилада фарзанд тарбияси. Т.:”Мовароуннахр” 2018 йил. 61 бет.
5. Хасанбоев Ж, Тўрақулов Х, Хайдаров М, Хасанбоева О, Усмонов Н Педагогика фанидан изоҳли луғат Т.: “Фан ва технологиялар” 2009 йил 449-бет
6. Жабборова, О. М., & Бозоров, Н. Н. (2020). ЎҚИТИШНИНГ КЛАСТЕР УСУЛИ. Academic Research in Educational Sciences, 1 (4), 373-377.
7. Тожибоева, Г. Р., & Бекирова, Э. Р. (2020). АКТУАЛИЗАЦИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ. Academic Research in Educational Sciences, 1 (4), 389-395.
8. Қораев, С. Б. (2020). ПРОФЕССИОНАЛ ТАЪЛИМДА ЎҚУВ АМАЛИЁТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. Academic Research in Educational Sciences, 1 (3), 1281-1286.
9. Lutfillo Karamatilloevich Akhatov, Akbar NomozovichRasulov, Oybek Kakhramonovich Mirzorakhimov, Mirzokhid Latipovich Sharipov, & Farkhodjon Anvarjon-ugli Ibrokhimov. (2020). The Outlookings of Religious and Sufism in Teaching of Abdurakhman Jami. Journal of Critical Reviews, 7(17), 112-116.

10. Nazirov, H. H., Ismayilov, A. Z., & Rasulov, A. N. (2020). The Impact of Economic Factors on the Family Crisis. Евразийский союз ученых, 6(75), 64-65.
11. Қораев, С. Б. (2020). ПРОФЕССИОНАЛ ТАЪЛИМДА ЎҚУВ АМАЛИЁТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. Academic Research in Educational Sciences, 1 (3), 1281-1286
12. Jabborova Onahon Mannopovna, Jumanova Fatima Uralovna, & Mahkamova Shohida Rahmatullayevna. (2020). Formation of Artistic Perception of Future Teachers. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(4), 4087-4095.
13. Тажибоева, Г. Р. (2020). Социальные проблемы и переспективы интеграционого обучения. Журнал научных и прикладных исследований, 1, 54- 55. 10.
14. Тожибоева, Г. Р. (2020). Психолого-педагогическая компетентность учителя начальных классов. Science and World, 1(77), 32-33.
15. Avlaev, O. U., Burkhanov, A. A., Ismoilova, D. M., & Norkuzieva, M. A. (2020). Factors Affecting the Intellectual Dynamics of the Individual. Test Engineering & Management, 83, 693-702.
16. Mirzarahimova, G. I. (2020). Pedagogical and Psychological Bases of Development of Educational Activity in Students. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 7021-7030.
17. Shagiyeva, N. (2020). The role of information technologies to teach Russian language. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, *8*(7).
18. Эшманова, Н. Н., & Матьякубова, М. Б. (2019). Тарбиячиларнинг касбий компетенцияларини ривожлантириш. *Таълимдаги инновациялар ва ислоҳотлар контекстида замонавий кластер тизими:муаммолар,ёндашувлар ва истиқболлар*, *1*, 33-34.
19. Махкамова, Ш. Р., & Асадуллаева, М. А. (2020). «Великий шёлковый путь»: взаимодействие культур запада и востока в контексте проблемы модернизации музыкального образования в узбекистане. *Science and Education*, *1*(4).
20. Бегматов, Б. Б. (2020). Роль и функции русского языка в условиях суверенного Узбекистана. *Наука и общество*, *1*(65), 33-37.
21. Ражапова, И. Т. (2019). Методика обучения видам русского глаголав. *Илм сарчашмалари*.
22. Рустамова, С. Э. (2020). Применение технологии полного усвоения знаний в высшем образовательном учреждении. Academic Research in Educational Sciences, 1 (3), 360-368.
23. Ўтаев, А. Й. (2019). Бўлажак ўқитувчилар сиёсий маданиятини шаклантиришнинг кластер тизими. *"Таълимдаги инновациялар ва ислоҳотлар контекстида замонавий кластер тизими: муаммолар, ёндашувлар ва истиқболлар" мавзусидаги илмий-амалий анжуман илмий ишлар тўплами*, *2*, 50-53.
24. Абдусаматова, Ш. С., & Бурханова, М. Б. (2020). Кўп фарзандли ота-оналарининг оиладаги муносабатларининг хусусиятлари. *Oriental Art and Culture*, (4).
25. Шакирова, Р. Р. (2019). Отличительные особенности рассказа от других эпических жанров. *Polish science journal*, 169-172.